O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida
UDK 336.51

ABDULXAMIDOV AZIZJON ALIJON O'G'LI

BANKLAR FAOLIYATIDA RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISHNI OPTIMALLASHTIRISH

70410601 – "Bank ishi va auditi" mutaxassisligi

Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar: prof. R.R.Tojiyev

Toshkent – 2025

Dissertatsiya Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Bank ishi" kafedrasida bajarilgan.

Ilmiy rahbar _____ **prof. R.R.Tojiyev**

Kafedra mudiri _____ **i.f.d., prof. M.S.Rustamov**

Kechki ta'lim va magistratura fakulteti dekani _____ **i.f.d., prof. J.I.Karimqulov**

Men, Abdulxamidov Azizjon Alijon o'g'li (F.I.Sh) ushbu magistrlik dissertatsiya ishini mustaqil bajardim. Ko'chirmachilik holati yo'qligiga javob beraman. Ko'chirmachilikka yo'l qo'yilgan holatida magistrlik dissertatsiya ishi Yakuniy davlat attestatsiya komissiyasi raisi taqdimnomasiga asosan bekor qilinishi va "Qoniqarsiz" baho qo'yilishidan xabardorman.

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

"18" 04 2025 yil Toshkent sh.

"Bank ishi" kafedrasi

Magistrlik dissertatsiyasining dastlabki himoyasi bo'yicha komissiya majlisining 2025 yil "18" 04, 7 sonli bayonnomasidan

KO'CHIRMA

KUN TARTIBI

Eshitildi:
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti "Bank ishi va auditi" mutaxasisligi magistratura bitiruvchisi A.A.Abdulxamidovning "Banklar faoliyatida risklarni samarali boshqarishni optimallashtirish" mavzusidagi dissertatsiyasi dastlabki himoyasi muhokamasi.

Qaror qilindi:
Magistrant A.A.Abdulxamidovning "Banklar faoliyatida risklarni samarali boshqarishni optimallashtirish" mavzusidagi dissertatsiyasi talab darajasida tayyorlangan. Ishchi guruh tomonidan quyidagi kamchiliklar ko'rsatib o'tildi: ishning nazariy qismini ilmiy asoslanganlik darajasini to'liq yoritish, keltirilgan jadval va diagrammalarni raqamlash, manbalarini ko'rsatish, boblar bo'yicha xulosalarni shakllantirish zarur. Ko'rsatilgan kamchiliklarni bartaraf etish asosida himoyaga tavsiya etildi.

"Mazkur Magistrlik dissertatsiyasi himoyaga tavsiya etilsin"

Komissiya a'zolari:
1. U.Dusqobilov
2. I.Toymuxamedov
3. G.Bekmuradova

Kafedra mudiri
i.f.d., DSc prof. Rustamov M.S.

"18" 04 **2025 y.**

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti "Kechki ta'lim va magistratura" fakulteti "Bank ishi va auditi" mutaxassisligi 2-bosqich MBDA-01 guruh magistranti Abdulxamidov Azizjon Alijon o'g'lining "Banklar faoliyatida risklarni samarali boshqarishni optimallashtirish" mavzusidagi dissertatsiyasiga

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar. Risk, stress-test, foiz riski, kredit siyosati, risk appetiti, likvidlilik, moliya bozori, pul bozori stavkasi, risk profili.

Tadqiqotning obyekti O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari, xususan, O'zbekiston Respublikasi aksiyadorlik tijorat Aloqabankning faoliyati hisoblanadi. Mavzuni ishlab chiqishda xorijiy banklar tajribasini o'rganishga ham e'tibor qaratiladi.

Tadqiqotning predmeti tijorat banklarida risk-menejmentni tashkil etish (tizimi) va O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida uni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi bankda risk-menejment tizimini yaratish va tartibga solishning nazariy va amaliy jihatlarini, shu jumladan O'zbekiston tijorat banklarida risk-menejmentni takomillashtirish bo'yicha uslubiy asoslarni, xulosalar va tavsiyalarni ishlab chiqishni tahlil qilishdir.

Tadqiqotda qo'llanilgan metodika. Dissertatsiyada nazariy (taqqoslash, konkretlashtirish, induksiya, deduksiya, tahlil va sintez, analogiya, umumlashtirish) va empirik (monitoring, ekspert xulosalari, prognozlash) metodlardan foydalanildi.

Dissertatsiyaning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat: So'nggi yillarda jahon moliya bozorida sodir bo'layotgan jarayonlar bank tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, Bank risklarini sezilarli darajada oshirib, kredit tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini pasaytirmoqda. Dissertatsiyaning ilmiy yangiligi,

muallifning nuqtai nazaridan tijorat bankining risklarni boshqarishni baholashning ustuvor jihatlarini aks ettiruvchi farqlar ta'kidlanganligidir. Shuningdek, muallif tomonidan kredit tashkilotlarida risklarni boshqarish strategiyalari ko'rib chiqilgan, O'zbekiston va xorijdagi tijorat banklarining faoliyatida yuzaga keluvchi risklar va ularni baholashda qo'llaniladigan metodologiyalarning qiyosiy tahlili o'tkazildi va ulardan foydalanish xususiyatlari aniqlandi.

Tadqiqotda tijorat bankining risklarni boshqarish muammolari umumiy bank boshqaruv tizimining eng muhim elementi sifatida taqdim etilgan. Ushbu ilmiy yangiliklarning dolzarbligi mamlakatdagi mavjud iqtisodiy va siyosiy vaziyat, shuningdek, tijorat banklarida risklarni boshqarish tizimini sezilarli darajada murakkablashtirgan, ularning moliyaviy ahvolining yomonlashishiga olib kelgan bozor konyunkturasining beqarorligi bilan izohlanadi.

Qo'llanish (foydalanish) sohasi. "Bank ishi", "Moliya" yo'nalishlarida mutaxassislik fanlarini o'qitishda hamda ularning bazasida tayyorlanadigan mutaxassislarning malaka talablarini ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

ANNOTATION

to the Master's dissertation of Abdulkhamidov Azizjon Alijon o'g'li, Graduate student of the "Evening Education and Master's" Faculty on theme "Optimization of Effective Risk Management in Banking Activities".

Key words. Risk, stress test, interest rate risk, credit policy, risk appetite, liquidity, financial market, money market rate, risk profile.

The object of the research is the activity of commercial banks of the Republic of Uzbekistan, in particular, the JSC Aloqabank of the Republic of Uzbekistan. Learning the topic includes the experience of foreign banks.

The subject of the research is the organization of risk management in commercial banks (system) and the development of recommendations for its improvement in commercial banks of the Republic of Uzbekistan.

The purpose of the research is to analyze the theoretical and practical aspects of the creation and regulation of risk management systems in the bank, including the development of methodological framework, conclusions and recommendations for improving risk management in commercial banks of Uzbekistan.

Methodology used in the research. Theoretical (comparison, concretization, induction, deduction, analysis and synthesis, analogy, generalization) and empirical (monitoring, expert opinions, forecasting) methods were used in the dissertation.

The scientific novelty of the dissertation is as follows: In recent years, financial markets have a significant impact on the banking system, which leads to significantly increasing Bank risks and reducing the financial stability of credit organizations. The scientific novelty of the dissertation is the differences reflecting the priority aspects of the risk assessment of the commercial bank. Also,

the author reviewed risk management strategies in credit organizations, conducted a comparative analysis of risks arising in the activities of commercial banks in Uzbekistan and abroad, and the methodologies used in their assessment, and identified the features of their use.

In the research, the problems of commercial bank risk management are presented as the most important element of the general banking management system. The relevance of these scientific innovations is explained by the current economic and political situation in the country, as well as the instability of the market situation, which has significantly complicated the risk management system in commercial banks and led to the deterioration of their financial situation.

Application field. It can be used in the teaching of specialized subjects in "Banking", "Finance" and in the development of qualification requirements of specialists trained on their basis.

MUNDARIJA

KIRISH.....3

I BOB. TIJORAT BANKLARIDA RISK-MENEJMENTNING NAZARIY ASOSLARI 7

1.1 Risk tushunchasi bo'yicha nazariy yondashuvlar va ularning tavsifi....7

1.2 Tijorat banklarida risk menejment faoliyatini tashkil etishdagi muhim jihatlar.....12

1.3 Tijorat banklarida risk menejmentni tashkil etish bo'yicha xorij tajribasi.....15

Birinchi bob bo'yicha xulosa.....33

II BOB. TIJORAT BANKLARIDA VUJUDGA KELISHI MUMKIN BO'LGAN RISKLAR, ULARNI BOSHQARISH YO'LLARI, HAMDA AMALDAGI HOLATI TAHLILI. AT "ALOQABANK" MISOLIDA.....34

2.1 Tijorat banklarida vujudga kelishi mumkin bo'lgan risklar va ularning tavsifi.....34

2.2 Risklarni boshqarishda stress-testlardan foydalanish amaliyoti.....37

2.3 Tijorat banklarida risklarni aniqlash (identifikatsiya qilish) va samarali boshqarish yo'llari.....59

Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.....70

III BOB. TIJORAT BANKLARIDA RISK MENEJMENTNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....72

3.1 Tijorat banklari faoliyatida risk menejment bilan bog'liq muammolar va ularni hal etish yo'llari.....72

3.2 Tijorat banklarida risk-menejmentni takomillashtirishda foydalanish mumkin bo'lgan zamonaviy usullar va ularni joriy etish istiqbollari.....76

Uchinchi bob bo'yicha xulosa.....89

XULOSA.....91

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....95

KIRISH

Magistrlik dissertatsiyasi mavzusining asoslanganligi va dolzarbligi

Bank faoliyatida risklarni samarali boshqarish bugungi kunda bank sektorining eng muhim va dolzarb muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda. Jahon moliyaviy tizimidagi o‘zgarishlar, iqtisodiy globallashuv va texnologik taraqqiyot natijasida risklarning xususiyati hamda ularning bank faoliyatiga ta’siri sezilarli darajada o‘zgarmoqda. Bunga qo‘shimcha ravishda, so‘nggi yillarda kuzatilgan global moliyaviy inqirozlar va pandemik vaziyatlar bank risklarini samarali boshqarish zaruratini yanada kuchaytirdi.

Bank faoliyatida yuzaga keladigan moliyaviy, operatsion, kredit va likvidlik risklari bank barqarorligiga jiddiy xavf tug‘diradi. Shu sababli, zamonaviy sharoitda risk-menejment tizimining samaradorligini oshirish masalasi dolzarbligini saqlab qolmoqda. Banklarda risklarni boshqarishning asosiy maqsadi yo‘qotish xavfini kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashdan iborat bo‘lib, bu amaliyotni samarali tashkil etish yuksak darajadagi malaka va ilg‘or texnologiyalardan foydalanishni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasida bank sektorini isloh qilish va zamonaviy talablarga moslashtirish bo‘yicha olib borilayotgan keng qamrovli islohotlar doirasida risk-menejmentni optimallashtirish masalasi alohida o‘rin tutadi. 2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasida ham bank sektorining moliyaviy barqarorligini ta’minlash va risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

Bugungi kunda tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirish uchun samarali risk-menejment tizimini shakllantirish zarur. Bu tizim banklarning moliyaviy resurslarini optimal boshqarish, yo‘qotishlarni kamaytirish hamda kapital yetarliligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularni milliy bank amaliyotiga joriy etish ham katta ahamiyat kasb etadi. Risk menejment tizimining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zamonaviy axborot texnologiyalari va ilg‘or amaliyotlardan keng foydalanish lozim.